

Analiza monografije "Praksa svijeta-biografija Ivane Brlić-Mažuranić" Dubravke Zima

Božić, Dea

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:667506>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

DEA BOŽIĆ
DIPLOMSKI RAD

**ANALIZA MONOGRAFIJE „PRAKSA
SVIJETA – BIOGRAFIJA IVANE BRLIĆ-
MAŽURANIĆ“**

DUBRAVKE ZIMA

Zagreb, rujan, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
ZAGREB

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Dea Božić

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Analiza monografije „Praksa svijeta – biografija Ivane Brlić-Mažuranić“, Dubravke Zima

Mentor: prof. dr. sc. Diana Zalar

Zagreb, rujan, 2021

SADRŽAJ

SAŽETAK	4
SUMMARY	5
1. UVOD	1
1.1. <i>O autorici</i>	1
1.2. <i>O djelu</i>	2
2. PRAKSA SVIJETA	3
2.1. <i>Povijesni pregled obitelji Mažuranić</i>	3
2.2. <i>U godini Ivaninog rođenja (1874.-oj)</i>	5
2.3. <i>Obrazovanje i odgoj</i>	7
2.4. <i>Povijesni zapisi iz djetinjstva i adolescencije</i>	10
2.5. <i>Kulturno-društvene prilike 19.-og stoljeća</i>	13
2.6. <i>Ivanina ljubav prema domovini</i>	15
2.7. <i>Zaručnica, supruga i majka</i>	16
2.8. <i>O odgoju i obrazovanju djece u 19.-om stoljeću</i>	18
2.9. <i>O pisanju i književnosti</i>	19
2.10. <i>Rodna problematika</i>	22
2.11. <i>Tamna strana života</i>	23
2.12. <i>Ivana nakon smrti</i>	26
3. SANJA LOVRENČIĆ I DUBRAVKA ZIMA O IVANI	27
4. INTERVJU S AUTORICOM BIOGRAFIJE IVANE BRILIĆ-MAŽURANIĆ, „PRAKSA SVIJETA“ DUBRAVKOM ZIMA	30
ZAKLJUČAK	34
PRILOZI	37
PRILOG 1	37
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	38
LITERATURA	39

SAŽETAK

Ovaj je rad analiza pročitane biografije *Praksa svijeta - biografija Ivane Brlić-Mažuranić*, autorice Dubravke Zima. *Praksa svijeta* je knjiga namijenjena zreлом čitatelju, spremnom iščitavati povijest kroz koju nas vodi lik jedne od najvećih hrvatskih književnica – Ivane Brlić-Mažuranić. U radu je analizirana recepcija i reprezentacija lika Ivane Brlić-Mažuranić kroz 19.-o i 20.-o stoljeće. Pridaje se važnost dnevničkim zapisima i korespondenciji u pismima Ivane Brlić-Mažuranić kroz koje saznajemo o vremenu i povijesnim prilikama toga doba. Dubravka Zima analizira povijesne činjenice i zapise Ivane Brlić-Mažuranić te tadašnju *praksu svijeta*. Lik Ivane Brlić-Mažuranić analiziran je kroz društvene, kulturne, političke i književne prilike vremena u kojem je živjela. Uspoređuju se tadašnji običaji i obiteljski život kojim je književnica okružena. Lik Ivane nije prikazan tragično, već onako kako je u tim povijesnim prilikama zahtijevao način života. Arhivsku građu zapisa i pisama obitelji Brlić i Mažuranić proučava i autorica Sanja Lovrenčić u svojem romanu *U potrazi za Ivanom*. Roman Sanje Lovrenčić intimnije i osobnije ulazi u lik Ivane Brlić-Mažuranić. U zaključku ovog rada, kroz analizu *Prakse svijeta*, ali i romana *U potrazi za Ivanom*, može se usporediti kako dvije autorice doživljavaju i iznose lik Ivane Brlić-Mažuranić na sličan način, no drugačijim stilom pisanja te iznošenjem svojeg kritičkog mišljenja. Na kraju rada nalazi se intervju proveden s autoricom Dubravkom Zima o napisanoj monografiji.

KLJUČNE RIJEČI: Ivana Brlić-Mažuranić, *Praksa svijeta*, Dubravka Zima, Sanja Lovrenčić, biografija, dnevnički zaspisi

SUMMARY

This paper is an analysis of a read biography *World Practice* written by Dubravka Zima. *World Practice* is a book intended for a mature reader who is ready to read about history shown through the eyes of one of the greatest Croatian writers, Ivana Brlić-Mažuranić. The reception and representation of the character of Ivana Brlić-Mažuranić throughout the 19th and 20th century have been analyzed in this paper. The importance is attached to journal entries and correspondence in Ivana Brlić-Mažuranić's letters that give us insight into the time and historical circumstances of that period. Dubravka Zima analyses Ivana Brlić-Mažuranić's historical facts and records and the 'world practice' at the time. The character of Ivana Brlić-Mažuranić has been analyzed through social, cultural, political and literary circumstances of her time. A comparison is being drawn between the family life surrounding the writer and customs at the time. Ivana's character has not been portrayed tragically but in a way demanded by living in those historical circumstances. In her novel *Searching for Ivana* an author Sanja Lovrenčić also studies archival material of records and letters to Brlić and Mažuranić families. Sanja Lovrenčić's novel gives us a more intimate and personal insight into the character of Ivana Brlić-Mažuranić. In the conclusion of this paper through the analysis of both *World Practice* and *Searching for Ivana* it can be compared how the two authors regard and present the character of Ivana Brlić-Mažuranić in a similar way, but in a different writing style and by expressing their critical opinion. At the end of this paper there is an interview managed with the author Dubravka Zima about the written monograph.

1. KEY WORDS: Ivana Brlić-Mažuranić, World Practice, Dubravka Zima, Sanja Lovrenčić, biography, diary entries

1. UVOD

1.1. O autorici

Dubravka Zima rođena je 1972.-e u Zagrebu gdje je završila osnovnu školu i klasičnu gimnaziju. Diplomirala je 1995.-e na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zaposlena je kao znanstvena novakinja u Zavodu za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu u razdoblju od 1995.-e do 2009.-e godine. Danas radi na Odsjeku za kroatologiju na Hrvatskim studijima kao izvanredna profesorica. Predaje kolegije iz hrvatske dječje književnosti, hrvatske nedječje književnosti, svjetske književnosti i teorije književnosti. U znanstvenim se radovima često bavi dječjom i adolescentskom književnošću, studijima djetinjstva i mladenaštva i srodnim temama.

Magistrirala je 1999.-e na temu *Ivana Brlić Mažuranić, monografija*, a doktorirala je 2004.-e objavivši disertaciju *Hrvatski dječji roman*. Objavila je sljedeće knjige: *Ivana Brlić Mažuranić*, (Zagreb, ZOOK, 2001), *Kraći ljudi: povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*, (Zagreb, Školska knjiga, 2011) te *Uvod u dječju književnost*, (u suautorstvu s Marijanom Hameršak; Zagreb, Leykam international, 2015).

Interes za biografiju Ivane Brlić-Mažuranić proizašao je iz autoričinog istraživačkog zanimanja za povijest njezina djetinjstva i mladosti, a dodatan poticaj joj daje i čitanje samog adolescentskog dnevnika Ivane Mažuranić, objavljenog 2010.-e godine u redakтури Sanje Lovrenčić, pod naslovom „*Dobro jutro, svijete!*“. To je dnevnik koji je Ivana Mažuranić pisala od svoje 14.-e do 18.-e godine života boraveći tada u Zagrebu. Dnevnik je dokumentarni izvor povijesti građanskog djevojaštva. Autorica Zima je, potaknuta čitanjem dnevnika, dobila ideju da pokuša napisati neku vrstu mikropovijesti odnosno povijesti svakodnevice građanskog djevojaštva krajem 19.-og stoljeća u Zagrebu.

Početna ideja ubrzo se preobrazila u želju da autorica istraži život Ivane Mažuranić i njenu udaju koju prepoznaje kao jedan od ključnih trenutaka Ivaninog života jer tada ona postaje Brlić-Mažuranić.

Istražujući materijale za pisanje knjige i proučavajući dokumente, pisma, historiografske preglede i tekstove, autorica je polako otkrivala i rekonstruirala politički, društveni i kulturni kontekst Ivanina života. Lik Ivane Brlić-Mažuranić je simboličan u kontekstu ženske građanske povijesti od njezine prvotne anonimnosti do javne uključenosti tijekom prve polovice 20.-og stoljeća.

1.2. O djelu

Knjiga Dubravke Zima, *Praksa svijeta - biografija Ivane Brlić Mažuranić* govori o hrvatskoj književnici, prvoj ženi članici JAZU-a, ženi koja je četiri puta predlagana za Nobelovu nagradu za književnost i jednoj od nezaobilaznih dječjih književnica u Hrvatskoj, ali i izvan granica. Njena djela uvrštena su u osnovnoškolsku i srednjoškolsku lektiru.

„...Pa ipak, interes književne kritike, književne povijesti, feminističke kritike, pa čak i povijesne antropologije za njezin lik i njezinu književnost u posljednje vrijeme čini još i intenzivnijim; njezino simbolično i eksplicitno prihvaćanje klasnih i reprezentacijskih očekivanja devetnaestoljetnih javnih i privatnih rodnih politika i dalje je aktualan istraživački izazov. Odrasla je u vremenu koje je izuzetnim ženama bilo izuzetno nenaklonjeno, u obitelji koja je žensku kreativnost prihvaćala, no ne nužno i poticala, djevojaštvo je provela u okružju tek stasajuće hrvatske visoke građanske klase, promatrajući i posvajajući obrasce ponašanja koji u svojim simboličnim kodovima reprezentiraju ograničenja, dosege i očekivanja što su ih oblikovale rodne politike kasnog 19. stoljeća.“ (Zima, 2019, str. 8)

Autorica Zima pokušala je, što je moguće preciznije, rekonstruirati Ivanin život, stoga je na temelju dostupnih podataka sastavila povijesni pregled života u 19.-om stoljeću. Arhivska građa o Ivani Brlić-Mažuranić i njezinoj obitelji je u sastavu nekoliko arhivskih fondova te je valjalo dodati i malo kreativnosti u potrazi za građom.

*„Knjiga *Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić-Mažuranić* bavi se osobnim likom autorice kao reprezentativne figure ženske povijesti hrvatske novonastajuće građanske klase krajem 19. i početkom 20. stoljeća, uključujući i promjene što se u daljnjim desetljećima novog stoljeća zbivaju u ženskoj građanskoj svakodnevnici.... Njezin je život tako idealna platforma za iščitavanje rezonanci kojom krahovi velike povijesti odzvanjaju u privatnim-ženskim-životima. Njezin se život ovdje prati u obiteljskom, društvenom, kulturno-povijesnom, klasnom i političkom kontekstu u kojem je živjela.“ (Zima, 2019, str. 9)*

2. PRAKSA SVIJETA

Biografija započinje predgovorom iz kojeg je izdvojen citat Ivane Mažuranić, nastao 1889.-e godine:

*„I tako dodjosmo na
to kako Ti stariji, ne baš stariji nu iztrošeniji ljudi
kažu ako ti se ikada dogodi da pred njima koju od
svojih onih sakritih, dragih ko kamen mislih,
razlažeš, kako Ti onda gadnim smieškom kažu:
'Neimaš prakse svieta.' Pak tko da se pred tom nepo-
znatom stvarju ne sgraža kad ona za tvoje miljence za
tvoja liepa, sladka maštanja neima no podrugljivi smie-
šak? Tko onda nebi volio odlećeti s timi misli tamo
gdje ti se nemogu uništiti jer su isto što i onaj sviet,
tko nebi to volio nego postati izkusan,steći praksu
svieta? Ja volim, da volim.“*

(Ivana Mažuranić, ožujak 1889; prema Zima 2019, str. 7)

2.1. Povijesni pregled obitelji Mažuranić

Razdoblje u kojem Ivana Brlić-Mažuranić stasa u ženu i spisateljicu prepuno je raznih kulturoloških događanja, povijesnih događaja i kulture življenja. Razdoblje je to gdje je odrastanje uvjetovano i usmjeravano od strane obitelji sukladno pripadajućoj društvenoj klasi, kao i prikladnosti društvenih veza i ponašanja.

Obitelj Mažuranić važna je komponenta stvaranja autoričinog identiteta. Ivanin otac, Vladimir Mažuranić, u 19.-om stoljeću ima važnu ulogu u političkoj i kulturnoj povijesti Hrvatske. Porijeklo Mažuranića, kako piše autorica Zima (2019), rodom je iz Novog Vinodolskog. U obiteljskom stablu može se vidjeti kako je obitelj Mažuranić od početka bila obrazovana; od petorice sinova pismenog težaka Ivana Petrova Mažuranića, trojica su bila istaknute hrvatske javne figure. Antun Mažuranić, jezikoslovac i leksikograf, bio je jedan od najvažnijih hrvatskih filologa 19.-og stoljeća, Ivan Mažuranić, političar i književnik, bio je najistaknutija ličnost 19.-og

stoljeća, a najmlađi, Matija Mažuranić, samouki je književnik i autor putopisa *Pogled u Bosnu ili kratak put u onu krajinu, učinjen 1839-40 po jednom domorodcu*.

Ivanin djed, Ivan Mažuranić, studirao je filozofiju i pravo u Zagrebu i u mađarskom Szombathelyu. Započeo je karijeru u odvjetništvu te kao učitelj u gimnaziji. Tridesetih godina 19.-og stoljeća započinje svoj književni rad pišući poeziju. Uz brata Antuna dopunio je i Gundulićevog *Osmana*. Paradigmatski i klasični tekst u hrvatskoj romantičarskoj književnosti je njegov spjev *Smrt Smail-age Ćengića*, nastao 1846.-e godine, spominje Zima (2019).

Važna godina je 1873.-a kada Ivan Mažuranić postaje hrvatskim banom, a zbog njegova težačkog podrijetla nazvan je *prvim banom pučaninom*. U svojem banovanju postigao je mnogo reforma, modernizirao je područja uprave, školstva, zdravstva i sudstva. Ivanovi politički stavovi utjecali su na njegova sina Vladimira, te na taj način i na unuku Ivanu.

Ivan Mažuranić oženio je Aleksandru Demetar, sestru pjesnika Dimitrija Demetra. Aleksandra Demetar, inače grčkog podrijetla, u to vrijeme pripada zagrebačkoj privrednoj eliti. Lijepa je činjenica da je ovaj brak sklopljen iz ljubavi iako je na početku Aleksandrin otac odbijao pristati na brak svoje kćeri sa studentom. Romantična ljubav uspjela je nadvladati tu prepreku i sklopili su brak 1841.-e godine. U braku su dobili sedmero djece, među kojima je Ivanin otac Vladimir.

Autorica Zima (2019) stavlja naglasak na obrazovanje Vladimira Mažuranića. Školovao se u Karlovcu i Zagrebu gdje je 1862.-e završio klasičnu gimnaziju, a godinu dana kasnije upisao se na studij prava na Sveučilištu u Beču. Završio je Pravne studije na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu, te sudački ispit.

U brak je stupio s Varaždinkom Henriettom Bernath, otac joj je bio ljekarnik, a ona je osnovno obrazovanje stekla u uršulinskom samostanu. O majci Ivane Brlić-Mažuranić nema toliko podataka kao o ocu.

2.2. U godini Ivaninog rođenja (1874.-oj)

Vladimir Mažuranić obavlja posao državnog odvjetnika u Ogulinu 1873.-e godine, a njegov otac Ivan Mažuranić u to isto vrijeme postaje banom Banske Hrvatske.

„...jedan od važnih Mažuranićevih banskih poteza svakako je priprema i donošenje Zakona ob ustoju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od 14. listopada 1874. Ivana je rođena upravo u vrijeme kada njezin djed inicira prve sastanke za razradu i pripremu spomenutog zakona kojim se propisalo obvezno četverogodišnje obrazovanje za svako dijete bilo kojeg spola u Banskoj Hrvatskoj.“ (Zima, 2019, str. 23)

Ivana je rođena 18.-og travnja 1874.-e kao Ivanna Cornelia Emilia Henrietta Mažuranić. Majka Ivanu rađa kod kuće. Prvo rodilište u Hrvatskoj otvoreno je 1879.-e godine u Zagrebu (Ćosić, 2016, prema Zima, 2019). Praksa poroda kod kuće još se dugo zadržala i u seoskim i u gradskim sredinama. Porod se odvijao uz babicu većinom u građanskim obiteljima. Sve do pretkraj 19.-og stoljeća, kada se osnivaju prve općinske škole za primalje, babica nije nužno bila školovana za primalju. K tome, valja naglasiti da je prvi udžbenik primaljstva objavljen krajem 18.-og stoljeća u Varaždinu - prvi grad koji je imao profesionalnu primalju.

Zima (2019) naglašava da je upravo 1874.-e, u godini Ivanina rođenja, donesen prvi moderni zakon o javnom zdravstvu kojim se regulira javno zdravstvo u kontekstu državne uprave. Državna uprava u tom kontekstu postaje odgovorna za javno-zdravstvene potrebe i zdravlje sveg stanovništva.

Zatim navodi i neke značajnije događaje iz ogulinskog društva nakon rođenja Ivane, spominje i književnika Šenou s kojim se njezin otac družio kada je njoj bilo samo šest mjeseci. Šenoa opisuje ogulinski krajolik, kao i zapuštenost seoskog stanovništva te svoj doživljaj Kleka.

Obitelj Mažuranić u Ogulinu ostaje do 1875.-e kada je Vladimir premješten u Karlovac gdje je po službenoj dužnosti bio župan od 1875.-e do 1878.-e.

Zima (2019) navodi kako je Karlovac u to vrijeme grad koji broji oko 6000 ljudi u gradskom središtu te ostatak od par tisuća u okolici. Zanimljiv je i podatak koji autorica smatra bitnim za društvenu karlovačku scenu, a to je da je 1858.-e osnovano

pjevačko društvo, najstarije u Hrvatskoj, koje zatim postaje glavni nositelj kulturnog života druge polovice 19.-og stoljeća.

Društveni je život obitelji Mažuranić pak obilježen brojnim slavnim imenima hrvatske povijesti tog doba.

„Od kolovoza do listopada 1878. Vladimir Mažuranić boravio je u Sarajevu i asistirao generalu Josipu barunu Filipoviću tijekom austrougarske okupacije Bosne. U tom kontekstu bio je zadužen za preustroj uprave i sudstva. Mihovil Mandić u Povijesti okupacije Bosne i Hercegovine 1878. navodi „Vlatka Mažuranića“ kao ključnog suradnika generala Filipovića kod sastavljanja zemaljske vlade i prvog vladina proračuna nakon okupacije Bosne i Hercegovine;...“ (Zima, 2019, str. 30)

Nakon dužnosti u Karlovcu, obitelj Mažuranić, koja tada broji pet članova, seli u Jastrebarsko. U Jastrebarskom je Vladimir Mažuranić godinu dana službovao kao podžupan.

Jastrebarsko je u to vrijeme malen grad, od svega 150 kuća i nešto radnji, no Jastrebarsko od 1780.-e godine ima pučku školu, a od 1858.-e i novu školsku zgradu u koju je smještena opća pučka škola i djevojačka škola. Ona se ostatom godina proširuje u veću zgradu 1876.-e godine s većim kadrom učitelja.

...“za vrijeme njihova života ondje, Ivana Mažuranić navršava sedam godina te započinje formalno obrazovanje.“ (Zima, 2019, str. 32).

2.3. *Obrazovanje i odgoj*

Ivana nije fizički pohađala nastavu u školi, već se školovala kod kuće uz pomoć roditelja. Položila je privatni ispit u Općoj pučkoj školi Jastrebarsko, drugog razreda pučke škole, svjedodžbom prvog razreda s odličnim.

Zima (2019) navodi kako su na svjedodžbi drugog razreda opće pučke škole navedeni predmeti koje je polagala: vjeronauk, slovnica, čitanje, pravopis, zemljopis i povijest, usmeni i pismeni izraz misli, računstvo, krasopis, risanje i ručno djelo. Sedmogodišnja Ivana položila je s ocjenom vrlo dobar. U to vrijeme to je bila najviša ocjena. Te iste 1882.-e godine, Ivana je položila i ispit iz trećeg razreda, ponovno s vrlo dobrim. Tada osmogodišnja Ivana dobila je ponovno priznanje prvog reda s odlikom.

Početak kolovoza 1882.-e godine Vladimir s obitelji seli u Zagreb na adresu Markova ulica 4, kao namještenik voditelja urbanskog odsjeka u Odjeljenju za unutarnje poslove Zemaljske vlade.

Zagrebačka građanska klasa u to vrijeme usmjerena je prema modernizaciji društva i osobnom napretku. Porast demografske slike i stanovništva prati graditeljski i privredni rast. Grad se širi i počinje urbanizacija obilježena izgradnjom reprezentativnih zgrada, obiteljskih kuća, trgova i prometnica. Građanska klasa koju čini privredna elita, prema zapisima Iskre Iveljić (Iveljić, 2007) u knjizi Dubravke Zima, oblikuje tadašnje društvo. Obitelj Mažuranić ne pripada gradskoj privrednoj eliti. Građanska klasa oblikuje društveno, kulturno i misaono okružje koje djeluje u grupnoj poduzetničkoj inicijativi. Plemstvu u to vrijeme opada materijalni, ali i društveni status. Autorica navodi (Iveljić, 2007, prema Zima, 2019) kako privrednici, poduzetnici, obrtnici, trgovci, financijski poduzetnici, bankari, osiguravatelji, tvorničari i dr. pripadnici poduzetničke klase postaju dominantna društvena grupa sa sve izraženijim političkim utjecajem.

Takva građanska elita zagovara i kulturne projekte javnog interesa, poput Akademije, Sveučilišta, kazališta, novinarstva.

U knjizi se navodi (Iveljić, 2007, prema Zima, 2019) zanimljiva činjenica koja dobro ocrtava tadašnje društvo, a to je zakon o gradskim općinama iz 1881.-e koji

kaže da na lokalnoj razini pravo glasa imaju i žene koje plaćaju gradski porez, kao udovice, nastavljačice suprugova posla ili kućevlasnice.

Žene upravljaju velikim obiteljskim pogonima, služinčadi, kućnim učiteljicama ili odgojiteljicama.

Naveden je podatak (Iveljić, 2007, prema Zima, 2019), da je ženska figura tog vremena zadužena za kulturnu prezentaciju obitelji preko društvenih veza, a ona se održava odlazeći na privatne salone u kojima njeguju obiteljsku sliku u javnosti.

Autorica također navodi da je zanimljivo kako žene nižih primanja i obiteljskog statusa tijekom 1860.-ih i 1870.-ih pristupaju tržištu rada te su često zaposlene kao učiteljice ili privatne guvernante ili obrazovne djelatnice.

Građanska obitelj svoju djecu ne odgaja sama, već su za to odgovorne dojilje, dadilje, guvernante ili učiteljice, odgojiteljice (Iveljić, 2007, prema Zima, 2019). Roditeljsku distancu od vlastitog potomstva karakterizira i prostorno odjeljenje - djeca u građanskim obiteljima imaju dječju sobu.

Djeca u početku nisu polazila nastavu u organiziranim školskim institucijama, već su se podučavala u kućnom okružju. Takvim odgojem se oblikuju poželjne građanske vrijednosti kao što su doličnost, nadzor i kršćanski svjetonazor kao etičke norme.

Dogovoreni brakovi u to su vrijeme društvena norma, no to ne podrazumijeva prisilan brak ili brak bez naklonosti među supružnicima. Postoji kultura stanovanja, odijevanja, prehrane, provođenja slobodnog vremena te odnosa prema kućnim ljubimcima koji su u to vrijeme statusni simbol građanskog života.

Po pitanju odgoja i obrazovanja, Vladimir Mažuranić izjasnio se u dvama tekstovima objavljenim u *Vijencu* početkom 1870-ih. Članak je to naziva „*Tudja književnost nasprama našem narodu*“. Zima (2019) navodi da je tema članka povezana s autorovim svjetonazorom o socijalnim i odgojnim perspektivama za žensko biće hrvatskog naroda. U članku je zabilježeno i predavanje koje se održalo 23. ožujka 1870.-e za „krasni spol“. Vladimir vidi narodni napredak mogućim ukoliko se stvori plodno tlo za aktivnije žensko sudjelovanje u kulturnoj, posebice književnoj kreativnosti.

„Priskočite nam u pomoć. Gdje se radi o ikakvom pothvatu narodnu, neka budem tako sretan, da vidim u prvih redova učestnika i vas gospodje moje. Dobre volje prije svega pak poznavanja jezika. Uvrstite se zatim u razriedjene redove naših književnika, prinesite u književnost našu onaj ukus, koji joj manjka, poglavito morda baš zato manjka, jer se ljepša i bolja polovica naroda našega, jer se vi, gospodje moje ne pridružiste najnovijemu pokretu u Hrvatskoj. Znate li što bi bio vrhunac želja mojih? Hrvatska George Sand. A želja ta nije prevelika, ispunjenje nije nemoguće. Pun je darova ženski spol naroda našega; vi gospodje moje, koje ste domovini našoj barem ljepotom uvijek slave pribavili, dočim smo mi muškarcima nu štidi me dalje govoriti.“ (Vladimir Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 43)

Kasnije piše u *Viencu* o socijalnom stanju žena, pravu glasa i društvenoj percepciji žena. Zalaže se i dalje za žensko obrazovanje u pojedinim zanimanjima te pristup tržištu rada i mogućnost samostalnog uzdržavanja.

Uz odgoj i obrazovanje, bitnu komponentu u odrastanju mladih djevojaka činila je i religija, u pravilu kršćanstvo. U Ivaninim zapisima često se mogu vidjeti promišljanja o kršćanskim vjerskim dogmama.

2.4. Povijesni zapisi iz djetinjstva i adolescencije

Ivana u Zagrebu nastavlja s obrazovanjem, pohađa nastavu u javnoj obrazovnoj instituciji.

Desetogodišnja Ivana 1884.-e pohađa drugi razred Opće pučke škole u dvorišnoj zgradi kuće odmah uz Kamenita vrata. Kao ravnateljica škole tada je potpisana Marija Jambrišak, njezina razrednica (kasnije često spominjana uz Ivanu).

Zima (2019) piše da je u jesen 1884.-e krenula u peti razred Više djevojačke učione. Ivana je u dobi od jedanaest godina slušala i položila dva nova predmeta: njemački i prirodopis. Do kraja srpnja dosta je napredovala te postigla ocjenu vrlo dobar iz svih predmeta uz pohvalu o vladanju, odnosno ćudoređu. Autorica navodi kako je to njezina posljednja svjedodžba u javnom obrazovanju. Ivana je naime, nastavila primati poduke u privatnom okružju. Bile su to poduke iz francuskog jezika i sviranja glasovira.

Postoje najraniji dnevnički zapisi u razdoblju od jedanaeste do četrnaeste godine života kada je pisala o prirodi, posebno o planinskom ogulinskom kraju. Napisala je i crticu o Medvedgradu iznad Zagreba. Posebno je vidljiva i gorljivost prema Hrvatskoj domovini.

Prisjeća se i trenutka kada je tek krenulo njezino literarno stvaralaštvo te priznaje da sama pomisao na taj trenutak u njoj uvijek priziva lijepe osjećaje.

„Jasno se sjećam moje prve literalne zamisli i kad god pomislim na prilike i prizor u kojem je nastala osjećam podpuno onu istu dječju sreću i neizvjestni ali upravo srtasni osjećaj veličine i pouzdanja koji me je onda obuhvatio.“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 48)

Važan je i jedan prizor iz njenog školovanja napisan 1884.-e godine:

„Prvu sliku koju sam ravno iz svojeg osjećaja na papir stavila. –Neki neobičan osjećaj nesigurnosti, dvojbe i vanredne radosti svu me obuzeo te znam i sada nisam ništa oko sebe ni pazila ni sljedila. Sva utonula u ovu slobodnu misao koja se je mučno i naporno reć bi fizičkom boli odkidala iz nutrinje i zaodievala polako drščući u rieći. Nije bio strah i dvojba pred učiteljem i slovnicom već pred neobičnim podhvatom i pred veličinom koja mi se otvorila ovom ćudnovatom izrekom.“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 49)

Zanimljivo je i razdoblje njezina srednjeg i zrelog djevojaštva, a ono je dokumentirano u mladenačkom dnevniku koji je pisala od svoje četrnaeste godine

života. Prvi dnevnički zapis datiran je u srpnju 1888.-e, a pisanje se nastavlja 28.veljače 1889.-e.

Ivana u dnevnik upisuje podatke o druženjima s vršnjacima i vršnjakinjama, plesovima te svakodnevnim zanimacijama. Piše i putne bilješke nakon duljeg putovanja po Trstu, Rijeci i Primorju. Kasnije rjeđe piše o društvenim događanjima, već u dnevnik upisuje djelomične ili cjelovite fikcionalne proze.

Dnevnik sadrži vrijedne zapise o tome kako Ivana provodi vrijeme od svoje četrnaeste do sedamnaeste godine. Piše o danima provedenima u obiteljskom okruženju, plesovima pod maskama, klizanju, izletima, šetnjama s majkom ili vršnjacima, o tjelovježbi („gombanje“)... U zapisima su spomenuti i sluškinja Hana, neimenovana sobarica i muški sluga.

Prema Zima (2019), najčešće spominjana osoba u dnevniku je Ivanina majka. Odnos prema majci u dnevniku je dokumentiran na značajan način te se može i rekonstruirati kao refleks historiografski fiksiranih odgojno-obrazovnih vrijednosti građanske klase. Djevojke su u to vrijeme trebale imati sljedeće vrline: marljivost, pobožnost, skromnost, čednost, poslušnost itd.

Važna figura u tom procesu je majka, koja služi kćeri kao uzor te po potrebi korigira njezino ponašanje.

„Oni su muševci a žene su ništ, osim majke dobre i mile a i to je mnogo, mnogo. Moj ideal žene je moja majka; ta dobrotu, ta požrtavnost! (sic!)“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 53).

Dnevnik nam otkriva i prve Ivanine simpatije, a činjenica da za poneke nije ni majci ispričala ukazuje na početak adolescencije i odrastanja za koje je karakteristično distanciranje od majke. U zapisima je vidljivo i nerazumijevanje između kćeri i majke.

„Izkreno, dnevniče, znaš da meni pero sad drhće, nu... zašto se ni moja majka o osjećajih, ob onom očemu se malo tko razgovarati hoće, sa mnom ne razgovara? Nikada. Zar se sbilja nemože u moju dobu više postaviti ili zar... čovjek kraj majke mora još prijateljicu, prijatelja dnevnik imati? Nemože li se za čas skrbih, koje znam, da joj i ja dosta zadavam, ali ipak, otresti pak me pitati što mislim o tom ili onom, ili možda joj se čini da... nemislim? Moja pogreška nije da nemislim, već da odviše mislim. Pak da majka nebi te misli mogla razumijeti, mogla slušati, pomoći mi razrediti ih da se tako ne miešaju bezsvakoga reda? Valjda nebi kad ih nije ona usadila, kad im nestavlja već od poroda granica...“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 55)

Spominje se i majčino negodovanje zbog Ivaninog pisanja dnevnika. Majka je bitna i u kontekstu odijevanja, koje se nastavlja i kasnije tijekom Ivanina bračnog života. Autorica Zima (2019) navodi kako se u zapisima spominje majka kao pratnja u društvenom životu na zabavama, u kazalištima te u šetnjama s vršnjacima.

Oca Ivana u dnevniku ne spominje često, također i odlasci kod djeda tek su rijetko zapisani. Zapisana je smrt djeda kada je Ivana imala šesnaest godina, 1890.-e godine. Smrt je opisana kao bolno razmatranje povodom gubitka, ali i želja da se primjerom ugleda na djeda. Scenu umiranja Ivana romantizira te se vidi njezin odnos prema imenu Mažuranić, smatra ga „krasnim i svetim imenom“. Ivana u to vrijeme teži idealu i postignuću kako ne bi bila nedostojna prezimena Mažuranić:

„Za sada znaj, mi je ideal: nešto postati. Ma i po smrti. Nemarim. Ja moram nešto uz Boga, roditelje i domovinu ljubiti; ljubim slavu.“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 58).

Razdoblje 1880.-ih i 1890.-ih (Iveljić, 2007, prema Zima, 2019), vrijeme je u kojem se u Hrvatskoj počinje primjećivati grupa mladih adolescenata kao društveni fenomen te se adolescencija počinje shvaćati kao zasebna, razlučiva životna faza.

Braću i sestre u dnevniku ne spominje, nekoliko puta sestru Alku te brata Želimira. Zanimljiv je zapis iz obiteljskog okruženja iz kojeg doznajemo kako je Ivana doživjela figuru svojeg djeda Ivana Mažuranića prije njegove smrti.

„U domu djedovu svake se je večeri sastajala njegova razgranjena porodica, tako da bi stolu pribivalo uvijek 15-18 osoba. Stolu je predsjedao djed sam, razgovore je rukovodio on, a njegova tjelesna i duševno tako moćna pojava vršila je nedokučiv upliv na moje biće-upliv kojega sam si vrlo rano počela svjesna bivati.“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 52).

2.5. *Kulturno-društvene prilike 19.-og stoljeća*

U doba Ivanine adolescencije u društvenom i kulturnom životu prisutni su glazba, ples, kazalište, opera i književnost.

Od društvenih se važnosti spominju tombola te šetnja po promenadi i Ilici, zatim klizanje, izleti, ljetovanje i vršnjačka prijateljstva. Sve to zajedno čini građansku društveno-kulturnu scenu.

Popularni plesovi koji se plešu na događanjima su: valcer, slavenska polka, galop i mazurka. Plesni partneri i partnerice bilježe se u prigodne kartone ili knjižice koje im se dodjeljuju prilikom dolaska na događanje. Uz spomenute plesove Zima (2019) navodi da se spominju i plesovi: cotillon, kadrila i poloneza te da je Ivana rado plesala kadrilu. Ivana je s četrnaest godina pohađala plesnu školu Pietra Coronellija. U plesnoj školi upoznala je mješovito društvo s kojim se druži i sastaje izvan plesnih satova. Zove ih *koronelcima*. U dnevničkim zapisima spominje se prvi ples kod obitelji Makanec, a sljedeći zapisi ples organizirao je sam Coronelli. Na tom plesu plesala je čardaš s Milivojem Dežmanom, budućim liječnikom i književnikom.

Glazba je također važna kulturna praksa te je Ivana kao adolescentica već imala iskustvo u sviranju glasovira. Kazalište zauzima bitno mjesto na tadašnjoj društveno-kulturnoj sceni, a da su to znali i Mažuranići dokazuje njihova godišnja pretplata na ložu u sezoni 1895./96. u novoj kazališnoj zgradi. Ivana je u svojim zapisima često bila kritična prema kazališnim djelima ili njihovoj izvedbi. Zanimljiv je njezin odnos prema književnosti. Navodi da su joj najdraži književnici: Puškin, Lamartine, Hugo, Flammarion i Tolstoj.

Roman *La semaine des quatre jeudis*, Alberta Seconda, napisan na francuskom jeziku, potaknuo je petnaestogodišnju Ivanu na razmišljanje o doživljaju književnosti i funkcije književnosti te je tim povodom zapisala:

„Jer ideal i narav, koji su drugačije ipak u takvoj svezi što se 'naravi tiče u čovječanskoj se naravi, bar sad u 19. stoljeću, tako razilaze, da bi čovjek, to jest pisac, koj bi ideal i narav htio u jedno saliti, jedino to postigao da bi opetovano postao 'nenaravnim'. Dakle ili ideal ili narav. Meni je idealni karakter u obće sve idealno milije. No naravno; ta čovjek se naravi u životu i onako dosta nagleda (kako to bedasto iz mojeg pera zvuči, ali ja tako čuh) a sveta je dužnost poetah i piscah podignuti onoga svieta, ta slasti ovoga svaki šostar i onako dobro pozna.“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 64)

Zima (2019) opisuje kako će ovaj zapis o idealu kasnije biti ključan za njezino književno stvaralaštvo možda jednako kao i sljedeći Ivanin zapis o knjigama kao putokazu u književno stvaralaštvo:

„...knjige su meni takova slast, utjeha (!), zabava, u svaki čas takovo uživanje da... mi... da knjigu nemogu med sviet brojiti. Ona je nješto za se, liepa knjiga je najljepše na svietu, jer najljepše slavi. Od nekoga vremena nikada nečitam a da nebi mislila o vriednosti knjige, o mislima, o njihovoj istini, i naravnosti što se mojih čuvstava tiče, o utisku cieloga, zato što ovo ma i naravno manje utisak čini, što čini dobar, što čini zao utisak...“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 65)

Zapis o mogućem porivu prema književnom stvaranju:

„Rado bih znati kad je čovjek za pisanje stvoren, kada stane pisati? Jer meni se sada čini da sam grozno glupa, grozno malo ideja imam, a onda opet, da ih više ne budem nikada imala. Kada ako ne sa petnajst godinah? Onda ode moja slava, moja san za poslije smrti. To mi najmilija misao. Da bih mogla za života mnogo, mnogo toga napisati, onda datume napisati, umrieti i da se po smrti štampa, dopadne i... proslavi domovinu i mene.“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 66)

U svojim zrelijim godinama, kada je već bila supruga i majka, Ivana radi zapise o bogatom društvenom životu u vinogradu tijekom ljetnih mjeseci. Vinograd je ugostio Ivanine prijatelje i prijatelje njezine djece. Ponekad je Ivana u vinogradu primala profesore ili istraživače Brlićeva arhiva. Profesor Josef Matl, slavist iz Graza koji je istraživao Brlićevu arhivu, boravio je 1926.-e godine u Brodu. Ivana je negodovala na njegov članak koji je objavljen iste godine o hrvatskim književnim prilikama, zapisuje Zima (2019). Smatrala je da piše pokroviteljskim tonom iz omalovažavajuće perspektive. Brlićev arhiv posjetio je i proučavao franjevac profesor Julijan Jelenić, a 1934.-e godine ugostili su danskog slavista Antona Karlgrena sa suprugom. Anton je bio član povjerenstva za odluku o Nobelovoj nagradi za književnost.

Ivana je imala mnogo poznanstava i prijateljstava, često i na visokim položajima. Autorica Zima (2019) navodi da joj je bliska prijateljica Elza Kučera, psihologinja i filozofkinja, kći Otona Kučera. Godine 1936.-e piše kćeri Zdenki kako je Elza „najfinija duša“. Uz društveni život spominje se i Franjo Bučar, mladenački poznanik i prijatelj. Bio je uključen i u procese oko nominacije za Nobelovu nagradu, no i u Ivanin književni rad kao posrednik.

2.6. *Ivanina ljubav prema domovini*

Ivana u dnevniku često ima zapise koji imaju političke teme te razmišljanja o nacionalnim pitanjima, a svoja razmišljanja o domovini iznosi snažno i emocionalno.

Već u četrnaestoj godini zavjetovala se da se neće zaljubiti ili udati za nekoga tko nije Hrvat. Zima (2019) navodi kako postoji i dnevnički zapis petnaestogodišnje Ivane u kojem piše da ne može zamisliti potpunu sreću bez slobode, odnosno državne neovisnosti svoje domovine. Autorica zapisuje da je sama Ivana interpretirala taj snažan nacionalni osjećaj kao vlastitu najvažniju moralnu i karakternu kvalitetu.

U zapisima je često kritična, prikazuje ljutnju i bijes pa tako u zapisu iz 1888.-e godine, tada četrnaestogodišnja Ivana, spominje velikog župana Stipetića kojeg je susrela na ulici u društvu bana Karolyja Khuena-Hedervarya te negoduje zbog banova nedomoljubnog rada:

„Kadgod prodjem mimo toga čovjeka peku me poplati, oči mi se osuze, ruka nehotice sgrči. Žena!! bies a ćeš načinit! a učinila bi! A danas s njime moj poznanac Stipetić. Prije nego sam znala kakvoga je čovjek taj značaja, bio mi je simpatičan. Ipak ni najdomoljubnije srdce ne ćuti kad mu je neprijatelj blizu! A danas poslje, kako sam čula što je taj čovjek, ili bolje rečeno nečovjek, susretnem ga s banom!!“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 76).

U dnevniku su većinom zapisi o hrvatskoj političkoj i državnoj nesamostalnosti. U to vrijeme žene i djevojke ne sudjeluju izravno u političkom životu, ali dnevnik pokazuje da ih takva pitanja zanimaju. Ivanina politička svijest povezana je i s obiteljskim okruženjem, djedovim i očevim javnim angažmanom.

Domovina je za nju sveta, posebna i uzvišena. Opisana je kategorijama kao što su ponos, poštenje i radinost. No u dnevniku se mogu iščitati i rodna promišljanja, napominje Zima.

„...u tom smislu Ivanine vrijednosne postulate vidim kao kompleksne, dijalektične i međusobno proturječne, što nije nimalo neočekivano s obzirom na izrazito različite socijalne okoliše i smjenjivanje različitih rodnih politika tijekom njezina života.“ (Zima, 2019, str 79).

2.7. Zaručnica, supruga i majka

Ivanina adolescencija formalno je završila na njezin osamnaesti rođendan, 18.-og travnja 1892.-e godine kada se u Zagrebu udala za odvjetnika Vatroslava Brlića. Vatroslav je u to vrijeme tridesetogodišnjak. Rođen je 25.-og srpnja 1862.-e godine u Brodu na Savi (današnjeg naziva Slavonski Brod).

Zima (2019) navodi da je Vatroslav iz obitelji slikarice Francisce Fanike Fany r. Daubacy-Doljske i Andrije Torkvata Brlića koji je bio političar i publicist. Otac mu je intenzivno sudjelovao u političkom životu, neko vrijeme bio je i osobni tajnik bana Josipa Jelačića te na ostalim političkim ili diplomatskim funkcijama. Obitelj Brlić bila je jedna od najuglednijih slavonskih obitelji.

Autorica Zima (prema Iveljić, 2007), u svojoj knjizi donosi i zanimljivu statistiku tog razdoblja o bračnim politikama koja nam pokazuje da se Ivana za to razdoblje udala bitno mlađa od prosjeka. U to vrijeme brakovi su bili dogovarani ako zaručnici oboje pristaju, gledala se klasa, posao, obitelj koja bi bila prikladna. Primjer braka iz ljubavi mogli bi biti Ivan Mažuranić i Aleksandra Demetar, Ivanin djed i baka.

Iz jednog Ivaninog zapisa može se vidjeti kako su vjerojatno roditelji imali upliva i utjecaja na njezine udvarače ili izbor, kao i njena pomalo sarkastična reakcija.

„Sad znam što je med nama! `Moraš` je med nama! A tko nam zapovieda? Neznam. Bar da je tri godine poslje pojavio se. Ja se još nisam ništa zabavljala, nisam svieta vidila, a ljubila?(...) i bedastoću, i manjak srdca, i čudi, sve bi mu još oprostila, samo to ne da se je već sada pojavio.“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 91).

Zima (2019) navodi da je bračna politika Mažuranićevih za Ivanin brak bila vjerojatno dogovor roditeljske generacije, no ipak je glavna odgovornost bila na zaručnicima. Period zaruka dokumentiran je u opsežnoj korespondenciji između zaručnika, sačuvan u obliku pisama. Kroz zaručničku korespondenciju često se osjeća humor, političke teme i kulturna događanja koja Ivana obilazi.

Vjenčao ih je župnik župe Sv. Marka, Stjepan Boroša, kumovi su bili Uroš Čučković (suprug Ivanine tetke Olge) i Emil Milan Amruš, zagrebački gradonačelnik (Vatroslavov bratić). Mladi bračni par Brlić dva se dana nakon vjenčanja uputio u Brod na Savi. Domaćinstvo u Brodu na Savi razmjerno je veliko, sadrži stoku, svinje, kokoši, polja i vrt te vinograd. Kasnije glavni prihod Brlića nije njegova kancelarija,

već prihodi od krčme u kojoj prodaje vino, ali i najam stanova i poslovnih prostora. U kući je trajno nastanjena i služinčad, kuharica, sluškinje ili sobarice, plaćene pomoćnice/pomoćnici po potrebi. Ivana je preuzela brigu o kućanstvu i upravljala kućom i gospodarstvom. Često od majke traži savjet u pismima za upravljanje kućanstvom te se žali na manjak iskustva koje joj u tome nedostaje.

Autorica Zima (2019) skreće pažnju na kulturni i infrastrukturni razvoj Broda koji se može iščitati iz pisama, kao i društveno-političko stanje. Kulturna praksa odijevanja toga vremena zabilježena je u korespondenciji s majkom, ali se kroz vrijeme praksa odijevanja mijenja. Do 1920.-ih godina ženska se odjeća čvrsto povezuje uz društveni status.

U pismima s majkom teme su trudnoće, porodi i babinje, briga o novorođenčadi i dojenčadi te odgoja i discipliniranja. Ivana na početku braka piše majci o bračnoj sreći i ushićenju od novog i nepoznatog, kasnije se često u pismima vidi nostalgija za obitelji Mažuranić te Zagrebom.

Ivana u braku s Vatroslavom ima sedmero djece: kćer Nadu, sina Ivana Kapistrana Ivu, sina Vladimira (koji umire godinu dana kasnije), kćer Zoru, kćer Zdenku, sina Nikolu (koji umire nakon nekoliko dana) te kćer Nedjeljku koju rađa tek osamnaest godina nakon Zdenke, 25.-og veljače 1917.-e godine.

Neko vrijeme Ivana boravi i u Zagrebu, radi oporavka i liječenja te poroda. U njezinoj roditeljskoj kući u Zagrebu rođeni su Ivo i Zora, a Nada, Vladimir, Zdenka i Nikola rođeni su u Brodu. Vrijeme majčinstva provodi ili na moru ili u toplicama, obitelj ide i na kraće izlete o čemu također postoje zapisi.

Zima (2019) navodi da Ivana u trudnoćama na početku slijedi majčine savjete, ponekad čak i kada joj ne odgovaraju npr. kod kupelji koje joj majka savjetuje, no Ivani zapravo ne odgovaraju. Trudnička odjeća i odijevanje također je prema majčinom primjeru. Ivana ima babicu koja dolazi iz Zagreba u Brod na porod. Tijekom trudnoća ona ne mijenja životne navike niti se odriče društvenih događaja.

„Razdoblje babinja traje do 40 dana i u tom je vremenu roditelja obvezna ležati minimalno 14 dana- prekratke babinje i prerano „ustajanje“ i preuzimanje kućnih i majčinskih obveza mogu prouzročiti ne samo zdravstvene probleme nego i trajne posljedice, kako to tumači običajni (ženski) diskurs. S obzirom na to da je velik dio fizičke i fiziološke brige o novorođenčetu, kao i o starijoj djeci, prepušten plaćenju pomoći, građanska roditelja to si razdoblje babinja uglavnom može priuštiti.“ (Zima, 2019, str.125)

2.8. O odgoju i obrazovanju djece u 19.-om stoljeću

Ivana brigu o novorođenčetu te dojenje počinje tek s trećim djetetom, kćeri Zorom. Krajem 19.-og stoljeća u građanskoj obitelji majke imaju plaćenu dojilju koja doji dijete. Ivana ih spominje pod nazivom „dojka“. Početak 20.-og stoljeća najavljuje majčino dojenje.

Odgoj djece u vrijeme kad je Ivana bila majka, orijentiran je na roditeljsku regulaciju dječjeg odrastanja i ponašanja, uključuje represivne postupke, strogost i tradicionalne odgojne metode, posebice fizičko kažnjavanje djetetovih prijestupa.

Autorica Zima (2019) navodi da tome svjedoči i književni diskurs „šaljivih” opasaka o fizičkom kažnjavanju dječjih likova u *Valjanim i nevaljanim*. Najzanimljivije je da se u to doba uz proslave rođendana slave i djetetova razvojna postignuća, tzv. postupaonice. Organizirane su slično kao i rođendani uz obitelji, prijatelje i proslavu. Dječje obrazovanje počinje i prije polaska u školu i formalnog obrazovanja. Sva djeca obitelji Brlić pohađala su javnu opću pučku školu u Brodu. Djeca kreću u školu sa šest ili sedam godina. Za početno obrazovanje kod kuće zadužena je majka. Ivana svoju djecu prije početka školovanja podučava računanju, sviranju glasovira i jezicima.

Zanimljiv je i podatak da je Ivana pratila rad pedagoške nauke Komenskog. Sin Ivo proučava *Orbis pictus* sa sedam godina, tada na njemačkom jeziku otisnut gotičkim slovima.

Djeca počinju boraviti duži period u Zagrebu kod Ivaninih roditelja. Dio djece je i školovanje dovršilo u Zagrebu.

2.9. O pisanju i književnosti

Ivana je prvi tekst objavila u *Narodnim novinama*, 6.-og rujna 1900.-e godine, potpisan inicijalom M.

Nadalje, od 1900.-e godine Ivana se ozbiljnije zaokuplja pisanjem. 1900.-e godine nastaje crtica *Angelus* koju objavljuje 1903.-e u *Viencu*, a nakon toga i u *Knjizi omladini*. U prosincu 1901.-e godine objavljuje knjižicu *Valjani i nevaljani*, a 1916.-e, također u prosincu objavljuje *Priče iz davnine* u izdanju Matice hrvatske. Godine 1926.-e, u trećem izdanju *Priče iz davnine*, zbirci dodaje još dvije priče.

U svibnju 1912.-e piše *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića*. U korespondenciji s majkom, u to vrijeme često piše o žaru za pisanjem te za Božić te godine dobiva od roditelja na dar veliki pisaći stol. Ta gesta je simbolička potvrda njezina književnog talenta.

Podršku ima i od supruga koji ponosno prati novinske kritike, te od djece koja sudjeluju u razgovorima, zanimajući se za razvoj Hlapićeva narativa. *Hlapić* izlazi u lipnju 1913.-e godine s velikim recepcijskim uspjehom, piše autorica Zima.

Ivana ima kraća razdoblja kada ne piše, uglavom su to razdoblja nekih većih događaja ili trauma: briga o djeci, smrt majke, smrt nećakinje Thee (Alkine kćeri), smrt supruga Vatroslava te na koncu i smrt oca Vladimira.

Ivana piše i po narudžbi: piše pjesme, prozne tekstove, no uvijek u njezinom razmišljanju prevladava sumnja ili traži neki razlog da prestane pisati. U godinama nakon težih razdoblja Ivana je često depresivna te počinje tragati za sigurnošću. Liječenje u tim danima provodi se u toplicama i preko savjetovanja s liječnikom te u težim stanjima boravkom u sanatoriju.

Ivanin šezdeseti rođendan obilježen je planiranjem predstave *Šest konaka šegrta Hlapića*. Obitelj Brlić obraća se zagrebačkom Narodnom kazalištu s ponudom za izvedbu Ivanine dramatizacije. Na početku ravnatelj Bach odbija prijedlog, no na kraju adaptaciju romana prihvaća Tito Strozzi koji je posao dovršio 1934.-e godine. Ivana je imala neke primjedbe na Strozzijevu dramatizaciju, no uz neke njezine preinake predstava je pripremljena. Redatelj je bio Alfonso Verlij. Svečana premijera

održana je u travnju 1934.-e godine povodom Ivanina šezdesetog rođendana. Ivana predstavi prisustvuje s dijelom svoje djece i unučadi.

„Posljednja knjiga objavljena za Ivanina života roman *Jaša Dalmatin, potkraj gudžerata*, izašao je u prosincu 1937.-e u izdanju Knjižare Vasić“ (Zima, 2019, str. 326).

Ivana je prevodila s ruskog i francuskog jezika, te s njemačkog i na njemački jezik. Prevodila je 1936.-e godine pjesme Petra Preradovića te kasnije i Rabindranatha Tagorea. Godine 1926.-e prevodi njegove dječje pjesme s njemačkog jezika. Ivana je sama prevela sve svoje bajke iz *Priča iz davnina* na njemački i francuski jezik. Nažalost, ti prijevodi nisu nikada objavljeni.

Početak dvadesetih godina, brat Želimir joj je velika potpora u književno-representacijskom djelu i u književnim zastupanjima s nakladnicima (inozemnim i domaćim), s ilustratorima, naručiteljima i suradnicima. Kasnije se tim aktivnostima pridružuje sin Ivo.

Iz sljedećeg zapisa, koji se nalazi u Ivaninom pismu bratu Želimiru, vidimo kako je Ivana uživala u prijevodima:

„...mene ovo prevadjanje neopisivo veseli - cijeli dan se veselim, kako ću navečer metati glagole unapred na dno prazne stranice, a onda početi odozgo pisati izreku!- Ide malo polahko jer zaista nemogu više od 2 sata na dan otrgnuti od djece, a pogotovo sada ne od siromaha Nace, koji je cijeli dan uza me, pa mu i novine moram čitati i inače razgoniti sve ono strašno ružno, što ovakvo stanje donosi sa sobom.“ (Ivanino pismo bratu Želimiru, 4. siječnja 1922; prema Zima, 2019, str. 316).

Englesko izdanje *Priča iz davnina*, za koje su uzeli profesionalnu prevoditeljicu Fany Copeland te ilustratora Vladimira Kirina, izašlo je u javnost u jesen 1924.-e godine. Izdanje je potaknulo i naziv *hrvatski Andersen*, kako je Ivana nazvana u naslovu prikaza objavljenog 27.-og studenog u novinama *Daily Dispatch* te je otada pa sve do danas titulirana tim imenom u raznim prigodama.

Ivanine knjige za njezina života objavljene su u ukupno devet prijevodnih izdanja knjiga: dva češka, švedsko, dansko, rusko, njemačko, slovačko, dva engleska te niz prijevoda priča pojedinačno.

Priznanja koja je Ivana za života primila su brojna. Godine 1921.-e Dragutin Prohaska uvrstio ju je u *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* u izdanju

Matice hrvatske, opus je smješten u poglavlje *Suvremena književnost*, potpoglavlje *Hrvatska moderna*, odlomak *Pripovjedačice*.

Uvrštena je u knjigu Milana Ogrizovića *Hrvatski pripovjedači* u četvrtom izdanju, 1926.-e godine. Tema o Ivaninom književnom radu u časopisu *Hrvatska revija*, 1930.-e godine, pod uvodnim tekstom *Hrvatski Andersen*, a tada je u sklopu prvi puta objavljena i Ivanina *Autobiografija* te ostali tekstovi.

Zagrebački *PEN* klub prima Ivanu kao redovitu članicu u ožujku 1929.-e godine, a 1937.-e u svibnju Ivana postaje članica JAZU-a kao dopisni član. Primanje u Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti bio je značajan čin u rodnom kontekstu jer je bila prva žena ikad primljena u akademiju. Nominirana je i za Nobelovu nagradu, no te godine je posthumno dodijeljena švedskom pjesniku Eriku Axelu Karlfeldtu.

2.10. Rodna problematika

Zima (2019) navodi kako su rodne politike aktualizirane u Ivaninu književnom korpusu, no nisu posve jednoznačne, kreću se od patrijarhalnih koncepata i odnosa (*Čudnovate zgode šegrta Hlapića, Šuma Striborova, Zašto se rodila bijedna Lera i njezino siroče, Djevojčica i neman*), do simboličkog oduzimanja ženskog glasa i negiranja ženskog nemajčinskog identiteta (*Ribar Palunko i njegova žena*). Majčinstvo kao žensko esencijalno počelo (*Mir u duši*), brak kao jedini adekvatni ženski životni izbor (*Sunce djever i Neva Nevičica, Zašto se rodila bijedna Lera i njezino siroče, Trgovac Nav, Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica*). U *Jagoru* je prikazana demonizacija nediscipliniranog ženskog bića. U djelima Ivane Brlić-Mažuranić razlika je u odnosu na muškost, no ipak muškosti je u nekim djelima oduzeta snaga i intelekt te nadmoć nad ženskošću.

U *Autobiografiji* društveni je okvir u kontekstu dužnosti: kućni, domaćinski i majčinski, no i potiskivanje djelovanja koje najbolje opisuje citat: „*Moje me je naime razmišljanje rano dovelo do zaključka da se spisateljstvo ne slaže s dužnostima ženskim.*“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 369).

Do kraja svojeg života se iz vjerskih i idejnih koncepata držala *naravnih* principa. U korespondencijama spominje i ženski pokret koji spominje simbolično kao *duge lasi*. Održavala je distancu prema ženskom javnom organiziranom djelovanju. U pismima iz Ženeve 1930.-e negativno apostrofira feminizam kao *suvišan*. Za govor Mme Malaterre izjavljuje: „*Bilo je to ipak ne govorništvo nego glumljenje.*“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 371).

Kako autorica Zima (2019) piše, posljednjih godina svoga života u pismima kćerima iz tridesetih godina vidljivo je kako se težište poremetilo - dužnosti i odgovornosti koje žena prihvaća cijeloga života, gube na snazi, no ni tada se ne odustaje i ne problematizira o tim osjećajima.

Nekoliko dana prije svoje smrti piše kćeri Nadi u ljeto 1938.-e godine:

„*Ja hoću i moram da ostanem na domu, jer sam baš za njega, za djecu, za muža, za ideju obitelji živjela od 18 do 64 godine kao svaka poštena žena. Moja književnost, ta moja najmilija razonoda, jedva je potajice i da je nitko nije vidio, smjela da mi oduzme stoti dio vremena. Toliko sam vjerovala u potpunu dužnost žene da se posveti do zadnjih sila domu!*“ (Ivana Brlić-Mažuranić, prema Zima, 2019, str. 374).

Praksa života, kako je naziva Ivana na početku ove monografije, mijenjala se kroz društveno-političke promjene, ali i kroz osobne i obiteljske okolnosti.

Ivana je imala sposobnost upravljanja gospodarstvom, ekonomijom, nekretninama, obiteljskim i nakladničkim poslovima. Ženski djelokrug već krajem 1920.-ih takav način vođenja kućanstva vidi skučenim i neadekvatnim, ali on i dalje ostaje nepromijenjen stil života.

2.11. *Tamna strana života*

Autorica Zima (2019) se, uz pridržanu autorsku diskreciju, u ovom istraživanju nije bavila simptomima tijekom Ivanine depresije, već je izdvojila načine razumijevanja i tretiranja bolesti. Zanimljivi su medicinsko- povijesni aspekti liječenja u to vrijeme. Metode liječenja tada su bile društveno-povijesno i klasno regulirane.

Velik utjecaj imala je i smrt majke s kojom se aktivno dopisivala te ju je smatrala primjerom žene i majke. Nakon toga uslijedila je i smrt supruga Vatroslava te financijski krah zbog sinovog neodgovornog ponašanja.

Kroz zapise u pismima vidljiva je prisutnost bolesti od 1933.-e godine. Iste godine često je boravila u lječilištima u Lassnitzhoheu i na Sljemenu, no bez velikog rezultata. Depresija je bila teška te je Ivana putovala u Beč na konzultacije s dr. Richterom koji ju je liječio 1909.-e godine, kod prve pojave bolesti.

Godine 1933.-e javlja se ideja o preseljenju u Zagreb nakon Nedjeljkine mature, te negativni osjećaji prema Brodu i brodskoj sredini. U Zagreb su se preselile 1936.-e godine, no preseljenje nije donijelo olakšanje u duši te u pismima često spominje nostalgiju za brodskim vinogradom.

Bolest se spominje i u ljeto 1937.-e godine kada boravi u Rimskim toplicama, zatim u Jesenicama kod sina Ive. Zima (2019), primjećuje da je u tom razdoblju bolest prisutna u podtekstu njezinih pisama. U siječnju 1938.-e, svečanost sv. Vinka po prvi puta održana je u Zagrebu umjesto u Brlićevcu. Istog mjeseca značajno je što piše u pismu Zdenki:

„Al što ćeš kad je od vjkada sva moja okolina samo onda zadovoljna samnom kad sam režiser i to uvijek spremni režiser - za svačije brige, potrebe i zabave. Čim zatajim il počnem natucati da netko bude moj režiser - odma se svi načmure i vele da je to 'bolećivo' - a ja onda natrag na opću uslugu!“ (Ivana Brlić-Mažuranić, 23. siječnja 1938; prema Zima, 2019, str. 376).

Bolest se te godine više nije mogla zaustaviti, uz boravak u Rimskim toplicama te je četiri puta boravila u sanatoriju na Srebrnjaku (siječanj, svibanj, lipanj i njen posljednji boravak u rujnu).

Tijek Ivanine bolesti kroz korespondenciju se interpretira kao iscrpljenost, tegobe, teškoće i preveliki teret te traženje pomoći od djece i brata oko tih tegoba, kao i molba za preuzimanje odgovornosti. Često spominje da nije kriva niti odgovorna za svoju bolest, te često to ponavlja djeci u pismima.

„ (...) nisam kriva za bolest, podnosim je najbolje što znam, te stoga molim i zaslužujem pomoć. Ovaj je narativ realiziran i u perzistentnoj metafori doma, odnosno rastućem razornom osjećaju izmještenja i bezdomnosti: nakon smrti supruga, kako je već napomenuto, prostorno-emocionalna figura doma uspostavlja se s mukom, odnosno potrebna je puno veća mentalna snaga da se brodska sredina bez Vatroslava uspostavi kao dom. Ta mentalna snaga, međutim, tijekom tridesetih oscilira i postupno opada, te stoga Ivana od svoje djece zahtijeva da joj pomognu da za sebe i Nedjeljku stvori dom u kojoj bi o njoj netko brinuo i njegovao je.“ (Zima, 2019, str. 377)

Zima (2019) navodi kako je nakon realiziranog preseljenja u Zagreb, 1936.-e godine i dalje u pismima prisutan izričaj o imaginarnom domu, vjerojatno kao produkt bolesti. Vidljiv je i suzdržan odnos prema liječenju i liječničkim savjetima. Tijekom ljeta 1933.-e, Ivana pokazuje nezadovoljstvo liječničkim tretmanom (sanatorij na Sljemenu), te često to naglašava u pismima. Također i 1938.-e kada je bolest najjača te se čini nepodnošljivom, liječnički je savjeti ne zadovoljavaju, neke smatra i monstrozima te beskorisnima. Ivana je slijedila savjete dr. Richtera koji su nadvladali subjektivan osjećaj nedjelotvornosti. Komunikacija liječnika s obitelji bitno je utjecala na Ivaninu smrt. Indikativna je, kako navodi Zima (2019), komunikacija liječnika s obitelji, a ne s pacijenticom osobno.

Zima (2019) spominje i diskurs o smrti sadržan u dokumentu sastavljenom i datiranom u godini 1931.-oj pod naslovom *Mojoj djeci i bratu Željku*, to je bila neka vrsta neformalne oporuke koju je završila 1932.-e godine. Tema oporuke su topli odnosi u obitelji koje smatra najvrjednijim nasljeđem koje predaje djeci.

Osim tematike doma, u pismima se najčešće osvrće na brigu o najmlađoj kćeri Nedjeljki te ostaloj djeci, a bratu Želimiru često naglašava da brinu o njoj i Nedjeljki.

Čitajući između redaka zaključujemo kako ona želi da oni njoj stvore dom kakav je i ona stvorila njima svojom žrtvom i odricanjem. Djeca objektivno ne mogu ili ne žele preuzeti na sebe odgovornost za dom kakav Ivana priželjkuje te joj dodjeljuju plaćenu pomoćnicu koja, umjesto njih, vodi brigu o njoj.

Ivana je šestog rujna 1938.-e godine primljena u sanatorij na Srebrnjaku zajedno s plaćenom pratiljom; kćer Nedjeljka u Zagrebu je na studiju, a ostala djeca u svom obiteljskom okruženju. Plan je bio da se s poboljšanjem Ivanina stanja vrati u Brod. Ivana se toj ideji opirala, no njezine su sugestije bile bez uspjeha. Bila je vrlo nezadovoljna u sanatoriju, a nestimulativna i neosljetljiva klima koja je vladala tom institucijom doprinijela je pogoršanju njezina stanja.

Misao o samoubojstvu, koja se mogla razabrati u korespondenciji već od jeseni 1936.-e, realizirana je 21.-og rujna 1938.-e godine kada je Ivana Brlić-Mažuranić oduzela sama sebi život u svojoj 64.-oj godini života, u Zagrebu, na Srebrnjaku, u sanatoriju u vlasništvu gospođe Berger, kolokvijalno nazivanog Gottlibeov sanatorij.

2.12. *Ivana nakon smrti*

Ivana Brlić-Mažuranić dostojanstveno je ispraćena svečanim i velikim pogrebom. Njezina je smrt zabilježena u nizu nekrologa, novinskih članaka, sažalnica i poruka sućuti obitelji. Pogrebni govor je održao Božidar Širole u ime JAZU-a. Pokopana je u obiteljskoj grobnici Mažuranića u mirogojskim arkadama 23.-eg rujna u 15,30 sati.

Nedugo nakon njezine smrti izašla je njezina knjiga *Srce od licitara* izdanja Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Pripremala je knjigu prije smrti, no vidljivo je da je zbirku dovršio Ivo Brlić jer je sadržavala nekoliko tekstova koji nisu objavljeni za Ivanina života.

Kći Zdenka se nakon majčine smrti pobrinula o organizaciji građe za arhiv, knjižnicu i materijalnu ostavštinu Ivane Brlić-Mažuranić. Kasnije joj se pridružuje i sestra Nedjeljka te zajedno brinu o dragocjenoj majčinoj ostavštini sve do svojih smrti.

Tijekom povijesti, percepcija Ivaninog književnog lika bila je podložna političkim i društvenim promjenama. Suzdržano vrednovanje njezina kršćanskog idealizma za vrijeme socijalističkog društvenog uređenja u nakladničkom je kontekstu prisutno u kontinuitetu.

Ozbiljniji akademski pristup njezinom književnom opusu započinje sedamdesetih godina 20.-og stoljeća. Danas je Ivana Brlić-Mažuranić istaknuta figura hrvatske dječje književnosti te najvažnija autorica hrvatske nedječje književnosti.

3. SANJA LOVRENČIĆ I DUBRAVKA ZIMA O IVANI

Sanja Lovrenčić i Dubravka Zima jedne su od najznačajnijih autorica o životu i djelu Ivane Brlić-Mažuranić. Dubravka Zima već je predstavljena u uvodu ovoga rada, a Sanji Lovrenčić posvećujemo ovdje nekoliko redaka. Ona je književnica i prevoditeljica, dramski autor, samostalni dokumentarist, urednica biblioteke *Mala zvona* te jedna od osnivačica umjetničke organizacije *Autorska kuća*. Sanja Lovrenčić bavi se i prevođenjem književnih tekstova s engleskog, francuskog i njemačkog jezika. Autorica je brojnih djela, no u ovom radu istaknut će se njezin prozni, stilski doraden roman o Ivani Brlić-Mažuranić pod nazivom *U potrazi za Ivanom*, u izdanju umjetničke organizacije *Autorska kuća*, 2006.-e godine. Roman je izdan pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture, a 2007.-e godine nagrađen je nagradom *Ksaver Šandor Gjalski*.

Sanja Lovrenčić odmalena je čitala Ivanine tekstove te se, kao i Dubravka Zima, često vraćala Ivani. Istraživala ju je kroz godine, pokušavajući razumjeti Ivanu ne samo kao književnicu, već kao osobu. Njeno se istraživanje sastojalo od iščitavanja zapisa, bilješki i pisama, ali i odlaženja na mjesta na kojima je boravila i Ivana. Iz takvoga istraživačkog korpusa nastao je stilski doraden biografski roman. U knjizi se isprepliću zapisi i pravi život, miješaju se sadašnjost i prošlost, današnji pogled na društvo i povijest.

Djelo Dubravke Zima, *Praksa svijeta*, pisano je znanstvenim stilom i posebnu pozornost pridaje osobnom liku autorice kao reprezentativne figure ženske povijesti hrvatske novostvarajuće građanske klase krajem 19.-og i početkom 20.-og stoljeća, kako sama voli naglasiti u brojnim razgovorima s novinarima. Biografija uključuje i promjene koje se zbivaju u ženskoj građanskoj svakodnevici. Zima istražuje opus i život Ivane Brlić-Mažuranić, no također istovremeno trenutne teorijske pristupe u područjima kriterija književne povijesti, mikropovijesti i kulturne povijesti. Dijakronijski prati život i djelo Ivane Brlić-Mažuranić. Zima temi pristupa filološkom pažnjom u analizi zapisa, dnevnika i pisama. Interdisciplinarni pristup gradi u Arhivu obitelji Brlić u Slavonskom Brodu, Spomeničkoj knjižnici, zbirci Mažuranić-Brlić u Rijeci te Odsjeku za povijest književnosti HAZU-a i dr.

Dubravka Zima piše znanstvenim stilom u logičkom slijedu, što je vidljivo u sadržaju njenih rečenica koje su pisane objektivno. *Praksa svijeta* zapravo je prva znanstveno-utemeljena biografija Ivane Brlić-Mažuranić koja pristupa liku spomenute književnice stručno i kritički. Zima u svojem djelu objektivno i racionalno iznosi podatke o Ivani Brlić-Mažuranić pritom iznoseći i povijesnu dimenziju vremena u kojem je živjela.

Sanja Lovrenčić, s druge strane, piše književno-umjetničkim stilom. U njenim rečenicama naglašena je subjektivnost. U nekim odlomcima izmjenjuju se književno-umjetnički stil i razgovorni stil, primjerice u odlomcima gdje razgovara sa svojim sinom Vidom. U svojem romanu ne piše samo o Ivani, nego i o samom procesu pisanja kako navodi u intervjuu za *belizagrebgrad.com*, u kojem ona pripovijeda o uzrocima i počecima svoje potrage za Ivaninim stvarnim likom. Poticaj su joj bile ponovno čitanje *Priča iz davnina*. Doživjela ih je na nov i drugačiji način nego kad je bila dijete.

Dubravka Zima iskazuje svoj interes za povijest djetinjstva i mladosti, potaknut čitanjem adolescentskog dnevnika mlade Ivane Mažuranić. Dnevnik je zanimljiv i važan kao dokumentarni izvor za povijest građanskog djevojaštva. Zima za *belizagrebgrad.com* kaže da je pokušala napisati neku vrstu mikropovijesti i povijesti svakodnevice građanskoga djevojaštva krajem 19.-og stoljeća Zagreba i okolice.

Lovrenčić je obuhvatila iste teme kao i Zima: Ivanin smisao za humor, sitne detalje običnog života, njezin način izražavanja. Ono što se primjeti kao razlika je da je Sanja Lovrenčić romantizirano, ali i kritički birala zapise i pisma iz cjelokupnog Ivanina opusa. Pristupala je pristrano i intimnije osobnom liku Ivane. Zima obuhvaća lik Ivane, važne događaje, povijesne činjenice, no ne ulazi u intimni lik Ivane iako navodi pisma, događaje povezane s bolešću i depresijom. Obje autorice su propitkivale važnost Ivanina razloga za samoubojstvo te detalje istog. Zima nije pridavala osobitu pozornost podatku Ivanina samoubojstva niti je utjecala na njezino mišljenje o njoj. Lovrenčić pak, pridaje važnost i toj temi, temi mentalnog zdravlja. U njezinom romanu istaknuta je i slika tame u Ivani, ženi kojoj je životni teret pretežak.

„(...) *Ta je pisma nakon njezine smrti razvrstao i prepisao njezin sin Ivo Brlić. I to je zadugo moj najvredniji pronalazak. Sve do posljednje kutije u kojoj su pisma sinu, originalna, pisana njezinom rukom. Držim ih, okrećem prema svijetlu te svežnjiće starog žućkastog papira ispisane crnom i ljubičastom tintom, i osjećam se čudno.*“ (Lovrenčić, 2006, str. 39).

Lovrenčić u svojoj *Potrazi za Ivanom* navodi dnevnički zapis iz 1892.-e godine kojeg nisam pronašla u *Praksi svijeta*, a jako je relevantan i ozbiljan jer već tada govori o smrti i pomišljanju na nju kratko prije udaje:

„Oče moj, tek jedne misli, jednog grijeha najviše me strah, on mislim da je od rane mladosti grješnim ali, oprosti Oče, blagim pratiocem. Bože, misao na smrt, na ranu skoru smrt, ta misao vruća i moleća...ali, ta znaš je i predobro. Znaš da se zbog nje kajem tek kad vruće k tebi oči dignem. (...)“ (Ivana Brlić-Mažuranić u Lovrenčić, 2006, str. 85).

Sanja Lovrenčić se u svojoj knjizi bori i s dilemom kako prikazati depresiju hrvatske književnice. Iako je knjigu započela jednostavnim, skoro dječjim narativom i stilom, kako je pisanje odmicalo, tako je stil knjige postajao sve „odrasliji“. Istražujući depresiju, došla je do zaključka da je mnogo pisaca od nje bolovalo te je često bila povezana uz neku vrstu natprosječnosti i darovitosti. Pri kraju knjige piše da je o Ivaninom svršetku ispričala sve svome maloljetnom sinu Vidu bez cenzure i uljepšavanja istine.

Kraj je jako osoban i intiman, autorica zaključuje svoje promišljanje o Ivani na posljednjoj stranici knjige: „Jer život je takav kakav je, a ne kakav bi trebao biti.“

4. INTERVJU S AUTORICOM BIOGRAFIJE IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ, „PRAKSA SVIJETA“ DUBRAVKOM ZIMA

- 1. Uz ime Dubravka Zima često se veže ime Ivana Brlić-Mažuranić. Zanima me kada ste se prvi puta upoznali s likom I.B.M. te je potaknula Vaš interes za istraživanje književnice i njezinu ostavštinu?**

O Ivani Brlić-Mažuranić pisala sam magisterij krajem 1990.-ih godina, pod mentorstvom prof. Dubravka Oraić Tolić. Tada sam prvi puta bila – u to vrijeme još nesređenom, dijelom izmještenom – Arhivu obitelji Brlić u Slavanskom Brodu, no u magisteriju sam se bavila isključivo njezinim književnim radom. U međuvremenu se dogodio veliki pomak u istraživanju autoričina opusa i života; između ostaloga, objavljena su kritička izdanja njezinih *Sabranih djela* koja je uredio Vinko Brešić, koji je sa svojim uredničkim timom započeo i rad na ostavštini; porastao je interes znanstvene zajednice za Ivanu Brlić-Mažuranić, osobito u kontekstu književne povijesti – u periodu od 1999. (kad sam magistrirala) do danas, broj bibliografskih jedinica o autoričinom djelu i liku broji nekoliko stotina; kompletan Arhiv obitelji Brlić digitaliziran je i dostupan na mikrofilmovima u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Ukratko, znanstvena je infrastruktura bila sazrela za istraživanje autoričina života.

- 2. Što Vas je navelo da uz Ivaninu priču iznesete i povijesnu dimenziju toga vremena?**

Njezin mladenački dnevnik što ga je u autoričinoj ostavštini pronašla Sanja Lovrenčić, koja ga je priredila i objavila 2010. godine. Dnevnik je Ivana pisala u dobi od 14 do 17 godina, u vrijeme dok je živjela u Zagrebu, i u njemu bilježi svoju svakodnevicu. Taj sam dnevnik čitala nekoliko puta; stjecajem okolnosti, u isto je vrijeme (2011.) objavljena izvrsna studija Iskre Iveljić o zagrebačkoj privrednoj eliti na prijelomu 19.-og i 20.-og stoljeća, u kojoj se autorica rubno bavi i poviješću svakodnevice, uključujući u svoje istraživanje i povijest žena, djece i mladih. Čitajući njezinu studiju uočila sam izraziti dokumentarni potencijal Ivanina mladenačkog dnevnika, s obzirom da se u

njemu nalazi obilna građa o povijesti ženske građanske adolescencije krajem 19.-og stoljeća. Ono što je Iskra Iveljić zahvatila i interpretirala s historiografskom kompetencijom u dnevniku nalazilo se u, metaforički rečeno, sirovoj formi, no čak su i neki akteri privredničke elite o kojima piše Iveljić prisutni u dnevniku s obzirom na obiteljsku ili prijateljsku povezanost s obitelji Mažuranić. Budući da su moja primarna znanstvena područja istraživanja dječja književnost i studiji djetinjstva i mladosti, građu iz Ivanina dnevnika sistematizirala sam i interpretirala u kontekstu povijesti mladenaštva, a iz toga je gotovo prirodno slijedio impuls da pokušam to isto napraviti i s njezinom biografijom u cjelini.

3. Čitajući *Praksu svijeta* došla sam do zaključka da je Ivana imala potrebu biti prisutna u životima svoje obitelji više no što se posvetila svojoj karijeri. Proveli ste mnogo vremena proučavajući građu Ivaninih pisama. Što biste mogli izreći o tome?

Rekla bih da Ivana svoje pisanje nikako nije doživljavala kao karijeru – nerijetko se o pisanju izražava kao o potrebi ili kreativnom pribježištu, ne kao o poslu. Dapače, u periodu nakon suprugove smrti, kada od nje u nekoliko navrata urednici naručuju tekstove (što upućuje na ekonomsku prirodu takvoga odnosa) ona se žali u pismima kćeri da u slučaju književnih narudžbi piše teže i da je to ne veseli toliko koliko pisanje iz potrebe. U tome smislu odnos obitelji i pisanja i kod nje je – kao i kod umjetnica, ali i kod bilo koje zaposlene majke – odnos neravnoteže i traženja balansa; Ivanino povjerenje u patrijarhalnu interpretaciju društvenog poretka po kojoj su majčinstvo i obitelj ženina prirodna područja, nesumnjivo je otežao to nastojanje da se usklade obiteljske i njezine vlastite potrebe.

4. Ivanino samoubojstvo ste opisali diskretnije negoli Sanja Lovrenčić u svojem romanu *U potrazi za Ivanom*. Možete li objasniti zbog čega?

Pišući biografiju Ivane Brlić-Mažuranić pisala sam o njezinu životu kojeg na raznovrsne načine vidim ne samo reprezentativnim u kontekstu ženske povijesti, nego možda još i zanimljivijim i referentnijim u kontekstu povijesti građanske klase, kao i s obzirom na njezinu bliskost i obiteljsku povezanost s važnim državnim akterima (njezini djed, otac, suprug i brat na različite su načine participirali u različitim tijelima državne vlasti). Sve što se zbiva u Hrvatskoj u od kraja 19.-og do sredine 20.-og stoljeća ogleda se u Ivaninu životu. Nije mi se činilo poštenim taj bogat, plodan, izrazito zanimljiv život „zasjeniti“ činjenicom svojevoljne smrti, koja se u javnom govoru o Ivani nerijetko pojavljuje kao neka vrsta spektakla – kao da Ivanin život nije sam po sebi, kolokvijalno rečeno, dovoljno spektakularan. Pišući o smrti nastojala sam – jednako kao i kad sam pisala o životu – ne iznevjeriti i ne kompromitirati znanstvenu, a niti svoju vlastitu istraživačku etiku.

5. Što mislite o komentarima da u Ivaninim djelima ima rodne problematike (*Hlapić, Priče iz davnina*) i duboko ukorijenjenu dihotomiju prikaza ženskih likova?

Pretpostavljam da se referirate na ženske likove u Brlićkinim pričama koje autorica portretira u snažnim međusobnim pretekama – kao žrtve (majke, zlostavljane žene, pasivne i krhke) ili kao zle i okrutne (maćehe, zle ili pohlepne majke, monstruoza bića poput babe Poludnice), dakle jedne drugima oštro suprotstavljene. Nesumnjivo je da se Ivanine osobne ideje o ženstvu u određenoj mjeri ogledaju i u njezinim fabulama i strukturama – indikativno je, primjerice, da su muški likovi u bajkama mahom slabi i nedjelatni, odnosno da razvoj bajkovne fabule zahtijeva transformaciju snažnijih muških likova (poput Relje, Zorka Bistozorkog, Oleha bana) prema, metaforički rečeno, nježnijem karakternom spektru. Nisam sigurna da bih podržala biografsko tumačenje takvih fabularnih odabira, prije bih rekla da se u njezinim naracijama odražavaju njezine ideološke pozicije. S druge strane, u cijelom se njezinu opusu ogledaju karakteristični rodni stereotipi, posebno u

nefantastičnim tekstovima (dominantni muški i podređeni ženski likovi), a njezin je opus u cjelini obilježen antimodernističkim paradigmatama. Pokušala sam u knjizi pokazati da njezina književnost nastaje u konkretnim društvenim, književno-povijesnim i književno-poetičkim okolnostima koje se, čini mi se, u određenoj mjeri odražavaju u književnim tekstovima.

6. Ivana nije bila feministica, no opet bila je ispred svojeg vremena u nekim situacijama u svojem životu. Koju biste situaciju Vi naveli kao značajnu?

U javnome životu najistaknutije je razdoblje 1930-ih godina, kada je četiri puta nominirana za Nobelovu nagradu za književnost, kada je primljena kao dopisna članica u JAZU (iz drugog pokušaja), kada je iz zagrebačkog PEN centra mole da prihvati biti njihova kandidatkinja za držanje pozdravnog govora na francuskom jeziku prilikom otvaranja slavnoga PEN kongresa u Dubrovniku, kada se u zagrebačkom kazalištu javno slavi njezin 60.-i rođendan predstavom o Hlapiću – dakle u vremenu utvrđivanja njezine društvene pozicije i svojevrsne „ovjere“ njezina cjeloživotnog javnog i književnog angažmana, kada se pokazuje da su ta postignuća, zapravo, pionirska. S druge strane, meni je zanimljivo i njezino djevojačko razdoblje, u kojem pokazuje nekarakteristično zanimanje za politiku, a iz zaručničkih pisama koje piše kao sedamnaestogodišnjakinja vidljivo je da ima izraženu političku svijest.

7. Koliko su Ivana iz svojeg književnog djela i Ivana iz pisama različite?

Njezina privatna korespondencija pokazuje njezinu duhovitost, profinjenost, praktičnost – osobine koje ne tražimo, nužno, od književnog teksta. Osobno su mi od cijelog njezinog opusa najdraže dvije pripovijetke nastale oko 1910. godine pod zajedničkim naslovom *Slike iz obitelji*, u kojima se prepoznaju odnosi, likovi i situacije iz njezina vlastitog obiteljskog života, a koje su profinjeno duhovite i vrlo nježne: u tim se dvjema pripovijetkama najizrazitije stapaju „Ivana iz književnog djela“ i „Ivana iz pisama“. Uostalom, nakon toliko intenzivnog bavljenja njezinim likom, meni se te dvije Ivane više ne čine tako jako različite.

ZAKLJUČAK

Početak istraživanja u svrhu diplomskog rada krenuo je uz nabavku knjige *Praksa svijeta*, koja je izašla iste godine, 2019.-e. Knjigu sam kupila, pročitala, temeljito zabilježila podatke koje sam smatrala važnima za istraživanje. Knjiga je znanstveno-povijesno blago, no bilo ju je teško čitati, te sam između poglavlja radila duže pauze. U pauzama sam ponovno čitala Ivanine bajke i priče. *Praksa svijeta* nije knjiga koju ćete pročitati brzo, već je potrebno vrijeme i temeljitost. Tako je i nastala, temeljitim skupljanjem i proučavanjem osebujne građe na osnovu koje je onda opisano razdoblje u kojem je naša ponajveća književnica djelovala, rasla, stasala i svršila svoj život.

Opisala bih to razdoblje kao rastuće, napredno i zahtjevno, pogotovo za višu građansku klasu kojoj je pripadala Ivana Brlić-Mažuranić. Često se uz ostale društvene i povijesne teme spominje i *žensko pitanje*. Tema *ženskog pitanja* opisana je vrlo pomno i diskretno bez feminističkog prizvuka. Žene nisu potpuno bez prava (završavaju školovanje, obrazuju se, kod kuće imaju dodatno obrazovanje, vode gospodarstvo i kućanstvo, školuju djecu, predstavljaju obitelj na društvenim događanjima) iako su im brojna prava još uvijek uskraćena. Dubravka Zima pomno bira Ivanine zapise u kojima je prisutan i humor same autorice, te zanimljive i smiješne opaske. Lik Ivane nije prikazan tragično, već onako kako je u tim povijesnim prilikama zahtijevao način života. Nakon čitanja *Prakse svijeta* mogu prihvatiti Ivaninu žrtvu kao književnice radi odanosti obitelji i vremenu u kojem je živjela, te tadašnje 'prakse svijeta'.

Iako nije bila feministkinja, Ivana je svakako bila žena ispred svog vremena koja je neosporno izlazila iz okvira kućanice o čemu svjedoče njezine četiri nominacije za Nobelovu nagradu, knjige prevedene na strane jezike i prihvaćene van granica Hrvatske, nadimak *hrvatski Andersen*, prva žena članica JAZU-a, sudjelovanje u Ženevi prilikom zasjedanja Lige naroda te korespondencija s raznim važnim ljudima toga doba.

Knjiga Sanje Lovrenčić, *U potrazi za Ivanom*, koju sam pročitala u dva navrata, ostavila mi je tužan prizvuk na kraju, pitanje o ženama toga doba, pitanje o Ivani kao osobi i stanju njezine duše. No kako je to roman, smatram da je autorica dala i svoj

osobni pečat koji čitatelja navodi na promišljanje o dilemama koje si je u istraživanju i sama postavila. *Praksa svijeta* na kraju me nije ostavila u gorkom raspoloženju, Zima je diskretno opisala svršetak književnice. Navedeni su Ivanini zapisi gdje se daje naslutiti njezino traganje za domom i želja da se skrasi, tu čitatelj sam može shvatiti što je mučilo Ivanu i dovelo je do tragičnog svršetka. Ivana je u ostaloj literaturi često povezivana sa svojom obitelji, djedom i ocem koji su bili na visokim političkim dužnostima te sudjelovali aktivno u tadašnjem društvu kroz sve kulturne, političke i društvene sadržaje. Zima to sve navodi i opširno opisuje, no kroz knjigu značaj daje Ivani kao ženi toga razdoblja. U to vrijeme žene nisu imale ista prava kao danas, tek kasnije se spominje žensko pitanje i feminizam koji je Ivana Brlić-Mažuranić sama često kritizirala.

Vremena se mijenjaju, čitatelju je teško danas prihvatiti da se netko udao mlad kao Ivana te da je brak još k tome i dogovoren. No Ivana pokazuje vjernost i zrelost u prihvaćanju dužnosti žene, kasnije i majke brojne djece. Njezini zapisi kao adolescentice i promišljanja o moralu, politici ili vjeri pokazuju uz mladenački zanos, također jednu zrelost kakvu danas teško nalazimo kod adolescenata. Da, danas imamo veću slobodu nego Ivana u tadašnjem društvu, no ne mogu se oteti dojmu da uz svu slobodu i dostupnost informacija mi zapravo rijetko znamo tko smo i što želimo. Ivana često ističe da je njezina dužnost bila biti majka i supruga pa potom tek književnica. Smatram da je tu sama sebi postavila cilj koji nije bio u skladu s njezinom željom i voljom za pisanjem.

Uz svaki talent i nadarenost, često je nažalost prisutna mentalna bolest. Sami umjetnici koji doživljavaju svijet jače i osjećajnije od ostatka, teško se nose s tim teretom i odgovornošću. Gledati, vidjeti svijet kroz drugačije oči i pojačana osjetila te iskazati to isto na platnu, kamenu, notama ili papiru njihovo je olakšanje onoga što doživljavaju. Meni je Ivana bila takva, nakon pročitane obje knjige. Ivana je vidjela neke druge svjetove, neke *Domaće* kako iskaču iz plamena, vile i divove, no vidjela je i osjećala u svojim posljednjim danima tu okrutnost svijeta kada osjećaš, želiš i voliš više, a to je preveliki teret.

Imala je sreću da je odrastala u građanskoj obitelji gdje pitanje žene nije bilo na margini. Djed Ivan Mažuranić zalagao se za javno obrazovanje, otac Vladimir Mažuranić u govorima poziva žene i napominje da sudjeluju u književnoj i kulturnoj

kreativnosti, te tržištu rada. Posebno mi se sviđa odnos poštovanja prema roditeljima, te odnos prema svojoj djeci koji je Ivana iskazivala kroz pisma, zapise i čestu korespondenciju. Ivana je bila veliki domoljub, iskazivala je ljubav prema domovini, podupirala muški dio svoje obitelji u politici te posebno bila potpora suprugu Vatroslavu. Nametnuti ideal žene i majke nikada nije uspjela u potpunosti napustiti. Uvijek u ulozi supruge i majke bez prostora da „raširi svoja krila“ kao književnica. Predano se davati drugima i stavljati svoje potrebe po strani, na margine, čovjeka dovodi do bolesti duše i tijela. Kao najveću zapreku vidim vrijeme u kojem je Ivana živjela, novo stoljeće u kojem su rasla njezina djeca, u kojem nije postojao „dom“ na kakav je Ivana bila navikla te sve do samog kraja i sanjala. Njezine potrebe nisu bile u skladu s vremenom i shvaćanjima njezinih najbližih. Ostala je sama, ono što ju je najviše plašilo se i dogodilo.

Praksa svijeta je knjiga koja je za zrelog čitatelja, spremnog iščitavati povijest kroz koju nas vodi lik jedne od najvećih hrvatskih književnica, Ivane Brlić-Mažuranić.

Sve knjige nam se pojave u životu s razlogom i kada je vrijeme za njih, da nas nauče, pokažu put s kojeg se gotovo nikada ne vraćamo isti.

„...knjige su meni takova slast, utjeha (!), zabava, u svaki čas takovo uživanje da...mi...da knjigu nemogu med sviet brojiti. Ona je nješto za se, liepa knjiga je najljepše na svietu, jer najljepše slavi. Od nekoga vremena nikada nečitam a da nebi mislila o vriednosti knjige, o mislima, o njihovoj istini, i naravnosti što se mojih čuvstava tiče, o utisku cieloga, zato što ovo ma i naravno manje utisak čini, što čini dobar, što čini zao utisak...“ (Ivana Brlić-Mažuranić, srpanj 1889. u Zima, 2019, str. 65)

PRILOZI

PRILOG 1.

PITANJA ZA AUTORICU BIOGRAFIJE IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ,
„PRAKSA SVIJETA“

1. Uz ime Dubravka Zima često se veže ime Ivana Brlić-Mažuranić. Zanima me kada ste se prvi puta upoznali s likom I.B.M. te je potaknula Vaš interes za istraživanje književnice i njezinu ostavštinu?
2. Što Vas je navelo da uz Ivaninu priču iznesete i povijesnu dimenziju toga vremena?
3. Čitajući *Praksu svijeta* došla sam do zaključka da je Ivana imala potrebu biti prisutna u životima svoje obitelji više no što se posvetila svojoj karijeri. Proveli ste mnogo vremena proučavajući građu Ivaninih pisama. Što biste mogli izreći o tome?
4. Ivanino samoubojstvo ste opisali diskretnije negoli Sanja Lovrenčić u svojem romanu *U potrazi za Ivanom*. Možete li objasniti zbog čega?
5. Što mislite o komentarima da u Ivaninim djelima ima rodne problematike (*Hlapić, Priče iz davnina*) i duboko ukorijenjenu dihotomiju prikaza ženskih likova?
6. Ivana nije bila feministica, no opet bila je ispred svojeg vremena u nekim situacijama u svojem životu. Koju biste situaciju Vi naveli kao značajnu?
7. Koliko su Ivana iz svojeg književnog djela i Ivana iz pisama različite?

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Dea Božić, diplomantica na studiju Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Analiza monografije „*Praksa svijeta – biografija Ivane Brlić.Mažuranić*“ *Dubravke Zima* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

Vlastoručni potpis:

Dea Božić

U Zagrebu, rujan 2021.

LITERATURA

1. Ivana Brlić Mažuranić: Žena koja je voljela svoju obitelj, pisanje, boravak u prirodi, društvo i kulturnu djelatnost na adresi <https://belizagrebgrad.com.hr> pristupljeno 3.8.2021.
2. Lovrenčić, S. (2006), *U potrazi za Ivanom*, Zagreb: Autorska kuća
3. Zima, D. (2019), *Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić-Mažuranić*, Zagreb: Naklada Ljevak